ایده مجوزگرفتن ماسک از دولت چقدر واقعی است؟

معمای پیچیده استارلینک در ایران

زهرا طیبی
خبرنگار گروه نقد روز

قصه اینترنت ماهواره‌ای استارلینک و رسیدن آن به ایران، در روزهای ناآرامی‌های پاییز ۱۴۰۱ به خبر داغ فضای مجازی تبدیل شده بود و گفته می‌شد ایلان ماسک قصد دارد امکان دسترسی به این اینترنت را برای دورزدن محدودیت‌های اینترنتی به ایران برساند. جمعه شب اما اتحادیه بین‌المللی مخابرات رایی صادر کرد که مبتنی بر آن، شرکت (SPACEX) مکلف می‌شد برای ارائه خدمات از قوانین ایران تبعیت کند، رایی که به دلیل شکایت ایران، در تقریبا شش ماه گذشته از جانب این شرکت اتفاق افتاد و از این حیث می‌توان این موضوع را امری مهم و قابل توجه دانست اما اینکه آیا استارلینک به ایران خواهد رسید یا SPACEX حاضر خواهد شد شروط ایران را بپذیرد امری که است سعی کردیم نظرات کارشناسان حوزه فضای مجازی را در این رابطه جویا شویم.

استارلینک قوانین بین‌المللی درباره ایران را رعایت نکرده بود

روز گذشته، رئیس مرکز روابط عمومی وزارت ارتباطات اعلام کرد: «در آخرین جلسه هیات مقررات رادیویی اتحادیه بین‌المللی مخابرات شرکت SPACE X مکلف به همکاری با جمهوری اسلامی ایران برای ارائه خدمات ماهواره‌ای خود شد.» عمادالدین پاینده، پژوهشگر فضای مجازی، به این موضوع اشاره کرد که این رای برمبنای تعاملات ایران با اتحادیه بین‌المللی اتفاق افتاده است و توضیح داد: «این تصمیم در جلسه ۹۴ هیات تنظیم‌گری رادیو (ITU) گرفته شده است. این تصمیم به‌طور مشخص در ITUR گرفته شده است. ITU)) چند زیر بخش دارد که یکی از آنها، بیشتر در حوزه ماهواره و رادیو (ITUR) فعالیت می‌کند و این تصمیم در جلسه ۹۴ بر یا هیات تنظیم‌گری رادیو گرفته شده است. نکته اول این است که یک سری تعاملات از جانب نمایندگان ایران از سمت وزارت ارتباطات در ITU صورت گرفته و نکاتی بیان شده و شکایت‌هایی از شرکت (SPACEX) -که اینترنت ماهواره‌ای استارلینک را ارائه می‌کند و مالک آن هم ایلان ماسک است- مطرح شده است مبنی بر اینکه در تمام کشورهای جهان، هرجایی که اینترنت ماهواره‌ای را ارائه می‌کند، به قوانین سرزمینی آن کشوری که مردمش در زمره دریافت کنندگان سیگنال ماهواره‌ای قرار می‌گیرند، پایبند بوده‌اند اما این اتفاق در مورد کشور ما نیفتاده است و شواهدی داریم که نشان می‌دهد سیگنال‌های استارلینک در مدار ماهواره‌ای قرار گرفته و در تهران و شهرهای دیگر ایران در صورتی که تجهیزاتش وجود داشته باشد، دریافت اینترنت امکان‌پذیر است. اما تا امروز هیچ‌گونه مذاکره‌ای با ایران از سمت شرکت اسپیس ایکس بر سر اینکه شرایط، قوانین، مقتضیات سرزمینی که مدنظر دولت ایران است چه چیزی است و چه شروطی وجود دارد، مطرح نشده است. حدود شش ماه پیش هم نامه‌ای خطاب به مدیرعامل این شرکت ارسال شده است و در این نامه، خیلی شفاف و محترمانه گفته شده است طبق اصولی که این شرکت به آن پایبند است و اصولی که از طرف اتحادیه جهانی مخابرات هم تایید شده است، این شرکت باید با ایران در مورد قوانین سرزمینی مذاکره می‌کرده که این اتفاق نیفتاده است و این نامه به‌عنوان نشانه حسن نیت دولت ایران، برای شرکت اسپیس ایکس ارسال شده است.»

پاینده در شرح رای صادر شده نیز گفت: «به موجب رایی که جمعه شب صادر شد که به نوعی می‌توان آن را یک رای تاریخی دانست، کشور نروژ و ایالات متحده آمریکا به‌عنوان کشورهایی که حوزه قضایی و ثبت شرکت (SPACEX) در آنها اتفاق افتاده است به واسطه بی‌اعتنایی‌ای که این شرکت به قوانین سرزمینی ایران داشته، مسئول شناخته شدند و موظف شدند با همکاری و نظارت (ITU) قوانین، اصول و الزاماتی را طراحی و تصویب بکنند و حتی مجازات‌هایی را برای این شرکت در نظر بگیرند از این بابت که قوانین کشور ما را رعایت نکرده است. واکنش منطقی که انتظار می‌رود بعد از این رای دیده شود این است که شرکت اسپیس ایکس مذاکراتی درباره شرایط سرزمینی برای در دسترس قرار گرفتن اینترنت ماهواره‌ای استارلینک با ایران داشته باشد که می‌شود آن را یک موفقیت تاریخی در دیپلماسی دیجیتالی اقتصاد و سایبری دانست.»

پایداری اینترنت از سرعت آن اهمیت بیشتری دارد

این پژوهشگر فضای مجازی در شرح اینکه بایدها و نبایدهای همکاری با استارلینک چه خواهد بود، گفت: «اگر از منظر کیفیت اینترنت و تجربه کاربران در اینترنت نگاه بکنیم، طبیعتا مسائلی از جمله توسعه و فراگیر کردن اینترنت و دسترسی به اینترنت نسل پنجم، از طریق داده تلفن همراه و نسل جدید اینترنت مبتنی بر فیبر نوری که اینترنت پرسرعت و باکیفیتی برای اینترنت ثابت و خانگی به همراه دارد اولویت‌های کشور را تشکیل می‌دهد. درحال حاضر اولویت‌های اینترنتی ما در حوزه زیرساخت، در ارتباط با بحث اینترنت این موارد هستند که نسبت به فراهم کردن دسترسی به اینترنت ماهواره‌ای در اولویت قرار می‌گیرند. از این بابت که اینترنت اولا از لحاظ دسترسی و سرعت آن مزیتی نسبت به اینترنت مبتنی بر فیبر نوری ندارد و حتی در مواردی و بنا به دلایلی می‌تواند کیفیت و پایداری اینترنت نسل جدید مبتنی بر فیبر نوری که اینترنت پرسرعتی است را بالا ببرد. در واقع در رویکردهای نوظهور اقتصاد دیجیتال و فناوری ارتباطات چیزی که بیش از سرعت در بحث اینترنت اهمیت دارد پایداری‌اش است که در درجه اول باید به آن توجه بشود.» چالش بعدی که پاینده درباره ورود اینترنت ماهواره‌ای به کشور به آن می‌پردازد بحث گران بودن تجهیزات است، او ادامه می‌دهد: «موضوع دوم که از نظر من مسلم و مسجل است این است که تجهیزات اینترنت ماهواره‌ای گران است. هم بحث تحریم‌ها و هم اینکه تجهیزات بر مبنای نرخ دلار خرید و فروش می‌شوند باعث شده که دسترسی به آنها سخت و گران قیمت باشد و طبیعتا اگر امروز در کشورهایی مثل عراق و اوکراین تعداد زیادی از مردم عامدانه استفاده از اینترنت ماهواره‌ای را بر اینترنت فیبر یا نسل پنجم ترجیح دادند دلایل سیاسی و اجتماعی داشته است و محرک‌های این موضوع زمینه‌های اجتماعی و سیاسی داشته است که از قضا بسیار مهم هستند.»

درحال حاضر جذابیتی برای استفاده از اینترنت ماهواره‌ای وجود ندارد

این پژوهشگر فضای مجازی دلایل سیاسی و اجتماعی مطرح شدن اینترنت ماهواره‌ای را قوی‌تر دانست و به اتفاقات سال گذشته ایران اشاره کرد و توضیح داد: «بحث استفاده از اینترنت ماهواره‌ای که سال گذشته بعد از ماجرای اعتراضات و ناآرامی‌ها در نیمه شهریور ۱۴۰۱ دوباره برسر زبان‌ها افتاد پیشران این موضوع و زمینه‌ساز آن هم بحث‌های اجتماعی و سیاسی و نه فقط موضوع فناوری بود. در واقع فعلا این‌طور نیست که بگوییم یک نسل جدیدی از فناوری با اینترنت ماهواره‌ای درحال انتقال است اما نکته حائز اهمیت است این است که در کشورها و برخی مناطقی که دسترسی به اینترنت یا فراهم کردن دسترسی به اینترنت فیبر نوری و آنتن‌های اینترنت همراه دشوار است یا ممکن است به لحاظ اقتصادی سرمایه‌گذاری برای توسعه زیرساخت در آن حوزه‌ها ممکن و مقرون به صرفه نباشد. در این جنس موارد اینترنت ماهواره‌ای می‌تواند جذابیت پیدا بکند.» پاینده به این موضوع اشاره کرد، درصورتی که هزینه استفاده از اینترنت ماهواره‌ای کاهش پیدا کند استفاده از آن بیشتر خواهد شد، وی توضیح می‌دهد: «کاری که شرکت‌های تولیدکننده تلفن همراه و دستگاه‌های دیجیتال انجام می‌دهند این است که گوشی‌هایی با قابلیت اتصال مستقیم به اینترنت ماهواره‌ای پیدا بکنند. به‌طور قطع در یک گوشی ساخت آمریکا اتفاق افتاده است. در گوشی‌ها و دیگر تلفن‌های نسل جدید نیز اتفاق خواهد افتاد و اگر این اتفاق بیفتد در آینده نزدیک یا یکی دو سال آینده هزینه استفاده از اینترنت ماهواره‌ای کاهش پیدا می‌کند و این فناوری مقرون به‌صرفه می‌شود و به‌صورت عمومی و گسترده در اختیار مردم جهان قرار می‌گیرد. این احتمال وجود دارد که حتی به خاطر محرک‌ها و دلایل اقتصادی این موضوع برای مردم و کاربران به خصوص کاربران حرفه‌ای اینترنت جذابیت پیدا کند که از اینترنت ماهواره‌ای استفاده کنند اما این موضوع درحال حاضر وجود ندارد.»

اینترنت ماهواره‌ای راهی برای دورزدن محدودیت‌های دولت‌ها؟

این پژوهشگر فضای مجازی به امکان دور زدن محدودیت‌های اینترنتی با اینترنت ماهواره‌ای هم اشاره می‌کند و توضیح می‌دهد: «اینترنت ماهواره‌ای در جهان به‌عنوان راهی برای دور زدن محدودیت‌هایی که در چهارچوب مرزهای جغرافیایی، دولت‌ها یا حاکمیت‌ها بر اینترنت اعمال کردند نیز موردتوجه قرار می‌گیرد. در چنین شرایطی خیلی واضح و مبرهن است که اگر مذاکره‌ای میان هر کشور محدودکننده اینترنت با شرکت‌های ارائه‌دهنده اینترنت ماهواره‌ای اتفاق بیفتد، آن چیزی که عمدتا محل مذاکره و مناقشه قرار می‌گیرد همین بحث محدودیت‌ها و درخواست‌هایی است که دولت‌ها دارند. برای اینکه به تمام قواعد سرزمینی‌شان و قوانینی که محدودکننده اینترنت در سطوح مختلف باشند احترام گذاشته شود، طبیعتا این می‌تواند بستر و فرصتی برای شرکت‌ها ایجاد کند که وارد بازی‌های سیاسی بشوند و از پذیرفتن تمام این شرایط و قوانین امتناع و خودداری کنند. این تقریبا تمام چیزی است که در موضوع تعامل با استارلینک و هر ارائه‌دهنده می‌توان مطرح کرد. درخصوص شرکت وان‌وب تا آنجا که می‌دانم وارد مذاکراتی با ایران شده اما اینکه چقدر این مذاکرات پیشرفت کرده وزارت ارتباطات باید درمورد آن پاسخ بدهد. مارویکرد دوگانه ارائه‌دهندگان خدمات اینترنت ماهواره‌ای را در همین ماجرای تنش بین اسرائیل و حماس و در ماجرای غزه شاهد هستیم.»

دوشرط برای همکاری استارلینک با ایران

این پژوهشگر فضای مجازی درباره پاسخ به اینکه چقدر همکاری ایران با استارلینک محتمل است نیز گفت: «این کاملا بستگی به شرایطی دارد که مذاکره در آن حوزه اتفاق می‌افتد. اگر بخواهم به‌عنوان یک شرکت و بنگاه اقتصادی وضعیت را تحلیل کنم، طبیعتا انتظار می‌رود که اسپیس ایکس (space x) و متولیان و فروشندگان استارلینک این موضوع برایشان مهم باشد که درصورت تعامل با کشور ما و احترام گذاشتن به شرایط ایران، چه مزیت اقتصادی می‌توانند دریافت کنند. اگر استارلینک از این موضوع مطمئن باشد که کاربران بیشتری به این سرویس می‌پیوندند و از آن استفاده می‌کنند- که خیلی بعید است- قطعا همکاری اتفاق خواهد افتاد. چیز دیگری که خیلی بعید است این است که تجهیزات و امکانات بهتری برای واردات و خرید تسهیلات مورد نیاز برای دریافت اینترنت ماهواره‌ای در ایران پیش برود که این هم به خاطر بحث تحریم مقداری بعید به نظر می‌رسد. چنانچه این دو شرط برای اسپیس ایکس یا هر شرکت ارائه‌دهنده دیگر اتفاق بیفتد، ورود آنها برای همکاری با ایران برای آنها جذابیت دارد. اگر چنین چیزی مهیا نشود، طبیعتا چیزی که رقم می‌خورد بازی سیاسی است برای ایلان ماسک هم این جذاب‌تر است که به بازی‌های سیاسی دامن بزند که البته نفعی برای کاربران ایرانی نخواهد داشت.»

اسپیس ایکس از ایران مجوز می‌گیرد؟

محمد کشوری، کارشناس آی‌تی معتقد است پذیرش شروط ایران از جانب space x بعید به نظر می‌رسد و توضیح می‌دهد: «هر اپراتوری چه زمینی باشد و چه ماهواره‌ای برای فعالیت سرزمینی در ایران باید پروانه و مجوز بگیرد. این جزء قوانین اتحادیه جهانی مخابرات است؛ طبعا اینجا هم صادق است و استارلینک هم برای اینکه بتواند در ایران فعالیت کند باید این موضوع را رعایت کند. اما اینکه استارلینک این کار را خواهد کرد یا نه نکته دوم است. استارلینک پیش از این از برخی کشورها مجوز گرفته اما باید دید به‌عنوان یک شرکت آمریکایی اصلا دنبال مجوز گرفتن از ایران هست یا نه؟ یعنی مثل همه شرکت‌های آمریکایی که می‌خواهند در ایران فعالیت کنند اگر بخواهند از مجرای قانونی کارشان را پیش ببرند باید یک سری کارها را انجام دهد که به نظر من انجام نمی‌دهد، چون تحریم آمریکاست، یعنی با وجود تحریم‌ها خود وزارت خزانه‌داری آمریکا چرا باید این مجوز را برای استارلینک درخصوص ایران قائل شود؟»

اگر اینترنت استارلینک شبیه اینترنت خودمان باشد، دلیلی برای استفاده وجود ندارد

کشوری به شرایط ایران هم اشاره می‌کند و ادامه می‌دهد: «اگر استارلینک بخواهد در ایران فعالیت کند باید ضوابط ما را رعایت کند و طبعا اینترنت متفاوتی نسبت به آنچه موجود است نخواهد بود، یعنی این سوال پیش می‌آید که کاربر ایرانی اصلا چرا باید استارلینک بگیرد؟ مگر اینکه نقاط خیلی دورافتاده‌ای باشد که الان اینترنتی در آنجا وجود ندارد. در این صورت از لحاظ فنی و منطقی اینترنت ماهواره‌ای اولویت پیدا می‌کند. در این نقاط هم در کشور ما معمولا افرادی زندگی می‌کنند که وسع کافی برای اینکه هزینه سنگین دلاری اشتراک اینترنت استارلینک را بدهند، ندارند. بنابراین به نظر من از لحاظ قانونی نکته درستی است و وزارت ارتباطات هم کار درستی انجام داد اما مساله این است که اگر بخواهند از این مجرا کار پیش برود هیچ اتفاقی نمی‌افتد، چون استارلینک حاضر است مجوز بگیرد و اگر اینترنتی که ارائه می‌دهد اینترنتی شبیه خود ما باشد، کسی دلیل برای داشتن اینترنت استارلینک پیدا نمی‌کند. اما اگر استارلینک مثل خیلی از شرکت‌های دیگر بخواهد از مسیر سیاسی برود، یعنی دولت آمریکا به هر دلیلی بخواهد فشار بیاورد که در هر شرایطی استارلینک با یک سری ترمینال در ایران را فعالیت کند غیرقانونی می‌شود که مثل خیلی از تحریم‌های آمریکا خواهد بود که غیرقانونی انجام می‌شود و کاری هم به نهادهای جهانی ندارد.»

کشوری درباره اینکه شروط ایران چه خواهد بود، گفت: «چرا ما باید شروط متفاوتی بگذاریم؟ قاعدتا همان شروطی که برای اپراتورها می‌گذاریم برای آنها هم قائلیم، البته به‌لحاظ فنی و سخت‌افزاری ممکن است برخی شروط فرق کند. این تصور که برخی فکر می‌کنند اینترنت بدون فیلتر خواهد بود، درست نیست. اگر بخواهند چنین اینترنتی باشد که در همین اینترنت موجود به مردم می‌دهند وگرنه به نظر من تنها مزیتش همین وجود اینترنت در مناطق دورافتاده است که باز هم کسی که در آنجاست باید چند صد دلار پول اینترنت و اشتراک داشته باشد.»

مساله کشور ما دسترسی به شبکه نیست

پوریا آسترکی، کارشناس حوزه رمز ارز نیز مزیت این اینترنت را در مناطق صعب‌العبور ایران که دسترسی اینترنت ندارد، دانسته و توضیح می‌دهد: «باید ببینیم استارلینک چه انگیزه احتمالی از حضور در بازار ایران دارد، اصلا مطرح شدن بحث استارلینک و اجازه‌ای که سال گذشته دولت آمریکا، برای چشم‌پوشی از تحریم‌ها به استارلینک داد که در ایران خدمات دهد به خاطر همراهی با اتفاقات پاییز و ایجاد دسترسی آزاد به اینترنت بود، در شرایطی که اینترنت ایران محدود شده بود و هنوز هم هست. اینکه آیا فرصتی برای کشور ایجاد خواهد شد اگر بخواهیم منطقی به مساله نگاه کنیم؛ مساله ایران و اینترنت ایران دسترسی به تکنولوژی نبوده است. ما از تکنولوژی موجود هم استفاده نمی‌کنیم، الان وضعیت شبکه و اختلالاتی که وجود دارد و سرعت پایین آن تصمیمات تعمدی است، بنابراین اگر استارلینک هم بیاید و بخواهد همین کیفیت اینترنت و سرعت را داشته باشد و دچار همین محدودیت‌ها باشد عملا فایده‌ای به حال کشور ندارد، منطقی هم نیست و بعید است استارلینک اینکار را انجام دهد. البته یک نفعی استارلینک ممکن است برای پوشش مناطقی که اینترنت ندارد یا کمتر است، داشته باشد. ولی از جهتی در دولت قبل فعالیت خیلی خوبی برای پوشش اینترنت روستایی- جاده‌ای انجام شد و اکثر روستاهای حتی کوچک کشور الان به اینترنت دسترسی دارند و الان مساله کشور ما دسترسی به شبکه نیست که بگوییم چون اینترنت ماهواره‌ای یک سری نقاط صعب‌العبور پرجمعیتی دارد که آن جمعیت به شبکه دسترسی ندارند و از طریق ماهواره می‌شود این دسترسی را ایجاد کرد. وزارت ارتباطات یک طرح جامعی در دولت قبل داشت، بخش زیاد آن را عملیاتی کرد، بخشی از آن در این دولت تکمیل شد و در دست تکمیل است. تقریبا همه نقاط دارای سکنه کشور به اینترنت دسترسی دارند و ما مساله دسترسی نداریم، مساله ما اختلالاتی است که به عمد در شبکه وجود دارد و باعث کاهش سرعت و محدودیت دسترسی بسیاری از سایت‌ها و اپلیکیشن‌ها شده و کیفیت شبکه پایین است و باید سیاست‌های دیگری اتخاذ شده تا این محدودیت‌ها برطرف شود. حالا اسم آن اپراتور استارلینک باشد یا یکی از اپراتورهای داخلی کشور، تفاوت نمی‌کند.»

نیاز حیاتی به استارلینک نداریم

آسترکی درباره اینکه چقدر امکان همکاری با استارلینک وجود دارد، گفت: «در همکاری دو وجه وجود دارد، یک وجه آن این است که ما به دنبال چه منفعت‌هایی هستیم و چه دغدغه‌هایی داریم و اینکه طرف مقابل چه منفعت‌ها و دغدغه‌هایی دارد. ما به استارلینک نیاز حیاتی نداریم. وقتی پوشش فراگیر موبایل داریم، وقتی در سراسر کشور فیبر نوری کار می‌شود، الان اضافه شدن استارلینک یک نیاز خیلی حیاتی را برطرف نمی‌کند. مناطق کوچکی هستند که داشتن اینترنت ماهواره‌ای، در یک جایی که شاید صعب‌العبور بوده یا داشتن شبکه اینترنت اقتصادی نبوده است، دسترسی به استارلینک بتواند نیازی را حل کند اما از نظر سیاستگذاری حاکمیتی حقیقتا نیازی به استارلینک نداریم. استارلینک هم می‌گوید وقتی هدف من رساندن اینترنت آزاد به جهان است الان چرا باید مقررات یکی از محدودترین کشورهای دنیا در زمینه اینترنت را تقبل کنم که یک شبکه ضعیف ناقص محدودی را بخواهم با سرویس خودم ارائه کنم. بنابراین فکر نمی‌کنم اصولا همکاری شکل بگیرد و این یک شوخی است.»

استارلینک پاسخگوی نیاز کاربران ایرانی نیست

آسترکی به این موضوع اشاره می‌کند که ما طرح‌هایی برای توسعه زیرساخت اینترنت داریم و می‌گوید: «مساله ما همین اینترنتی است که در چهارچوب دیتای موبایل یا ای‌دی‌اس‌ال یا رادیویی یا فیبر نوری در کشور وجود دارد. همین اینترنتی است که عمدا بی‌کیفیت و مخدوش است. ما باید تصمیم بگیریم اینترنت خوبی در کشور ایجاد کنیم و به این احتیاج داریم، ابزار انتقالش خیلی مهم نیست که دیتای موبایل باشد یا ماهواره یا فیبر نوری. راه‌حل سرمایه‌گذاری زیرساخت‌ها هم تنها استارلینک نیست مثلا جا داشت که ۲۰ سال پیش و در دهه ۸۰ کشور روی فیبر نوری کار می‌کردیم، آن موقع هم سیاست محدودیت سرعت تعمدی بود و جریانش این بود که مقرراتی گذاشتند که به اینترنت خانگی بیشتر از ۱۲۸کیلوبایت اینترنت ندهند. خوب توسعه تعمدا در دولت احمدی‌نژاد متوقف شد. بعد تعمدا اینترنت دیتای موبایل هم در دوره دوم احمدی‌نژاد متوقف شده بود. اتفاقی که افتاد این بود که ما آن زمان نیاز داشتیم. مثل الان در حوزه فیبر نوری سرمایه‌گذاری کنیم. الان این عقب‌افتادگی ما در زیرساخت که در همین دولت هم تلاش می‌شود با توسعه شبکه فیبر نوری جبران شود، اگر استارلینک مقررات محدودیت‌های خاص و شدید ایران را هم بپذیرد، نمی‌تواند پاسخگوی مصرف کاربران ایرانی باشد، چون استارلینک هنوز از لحاظ اقتصادی یک سرویس عمومی حساب نمی‌شود. شما در آمریکا نیز یک شهر را پیدا نمی‌کنید که ۱۰ درصد کاربرانش از استارلینک استفاده کنند. حتی پاسخگوی نیاز پنج یا ۱۰ درصد کاربران هم نیست. چون به هرحال یک آنتن ثابت است و مثل اینترنت موبایل نیست که همیشه همراه باشد. نکته دیگر اینکه هزینه آن بالاست یعنی در دیگر کشورها به نسبت راه‌های دسترسی به اینترنت هزینه‌های گران‌تری دارد. بنابراین قرار نیست مشکلی از ما حل کند و مساله زیرساخت ما باید به‌جای خودش حل شود، مثلا فیبر نوری را توسعه دهیم. یک اتفاق بدی که افتاده این است که به‌واسطه محدود شدن اینترنت در دو سال قبل، توسعه شبکه 5G موبایل خیلی کند پیش می‌رود. ما می‌بایست روی این قسمت سرمایه‌گذاری کنیم، روی 5G، روی فیبر نوری و مسائل زیرساختی ما را این موارد حل می‌کند نه استارلینک.»